

Széchenyi István Szakkollégium

Kurzusbeszámoló dolgozat

2014/2015/ősz

MI TESZ EGY BÍRÓT KORRUPTTÁ?

A BÍRÓK KORRUPCIÓJÁT LEÍRÓ ELMÉLETI KERETEK ISMERTETÉSE

készítette: Börcsök Tamás
Korrupció és Átláthatóság c. kurzus

Absztrakt

A dolgozat a bírói korrupció problémáját vizsgálja, azzal a céllal, hogy elméleti alapokra helyezze azt. Felvázol egy racionális döntési modellt, amely alapján egy bíró a várható nyereség alapján dönt. Ezen modellkereten belül a komparatív statika módszerét alkalmazva a lebukás valószínűsége, a bér és a büntetési tételek nagysága mind negatív kapcsolatban áll a korrupció gyakoriságával. Megjelennek a bírói korrupció orvoslásának további elméleti lehetőségei a megbízó-ügynök probléma keretein belül, amely különféle ösztönzési módszerek és korlátok bevezetését sorolja fel lehetséges módszerként. Kitekintésként röviden ismertet egy játékelméleti magyarázatot, amely a felügyelők rotációjának mértékétől teszi függővé a korrupció elleni fellépés hatékonyságát. A dolgozat pszichológiai nézőpontból is vizsgálja a problémát, a társadalmi szintű jelenségekre fókuszálva. A kontrollhit, a kognitív disszonancia, és a társadalmi normák jelennek meg, mint releváns tényezők. Végül ismertet egy pár empirikus eredményt, amelyek az elméletek jóslatait hivatottak ellenőrizni. További kutatások tárgya annak a magyarázata, hogy miért sérülhetnek a valóságban az elméletek jóslatai.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. A korrupció definíciója.....	3
2. Elméleti magyarázatok	4
2.1. Egy átlagos bíró jellemzése	4
2.2. Racionális döntési modell.....	5
2.3. A megbízó-ügynök probléma alkalmazása.....	9
2.4. Játékelméleti kitekintés.....	11
2.5. Gazdaság-, és szociálpszichológiai magyarázatok	12
3. Empirikus eredmények.....	13
3.1. Elmélet vs. valóság	13
3.2. Nemzeti Integritás Tanulmány	13
4. Összefoglalás.....	14
Irodalomjegyzék.....	15

1. Bevezetés

Egy 1997-es felmérés szerint Magyarországon az emberek 82%-a értett egyet azzal a kijelentéssel, hogy aki vinni akarja valamire, annak át kell hágnia bizonyos szabályokat (Papanek, 2003). Ez – az azóta amúgy enyhén javuló – statisztika véleményem szerint jól meg tudja ragadni, hogy miért is olyan elterjedt a korrupció hazánkban, és miért nem lépünk fel ellene erőteljesebben. Dolgozatomban ennek a kérdéskörnek csupán egy szeletét, a bírói korrupciót kívánom bemutatni főleg elméleti szempontból.

Az általam megválaszolni kívánt kérdés: Mitől lesz egy bíró korrupt? A kérdés megválaszolására a témában fellelhető releváns irodalmak értelmezését, elemzését, és az alkalmazott közgazdaságtan eszközeit választottam módszertannak. A dolgozatban megjelennek mikroökónómiai és szociálpszichológiai magyarázatok is, így talán sikerül árnyalt képet alkotnom a jelenség elméleti háttéréről. A mikroökónómiai elmélet az egyén döntését hivatott bemutatni, míg a szociálpszichológiai társadalmi szinten von le következtetéseket.

Először közgazdasági szemszögből jellemzem a bírók magatartását, külön kitérve az ideális vagy átlagos bírónak tulajdonított jellemzőkre Richard Posner egy publikációja alapján. Ezután felvázolok egy racionális döntési modellt, amely a korrupcióban való részvételt helyezi elméleti alapokra. Ez a dolgozat fő része. Ezután a bírók korrupcióját meghatározó ösztönzők elemzését a megbízó-ügynök probléma segítségével mutatom be. Továbbá röviden játékelméleti és pszichológiai szempontból is megemlítek egy pár releváns gondolatot.

A dolgozat során a Magyarországi helyzetről is kívánok képet alkotni. Ehhez a részhez a Transparency International 2011-es Nemzeti Integritás Tanulmánya, és az Osiris által 2003-ban kiadott Gazdaságpszichológia című könyv szolgált forrásul.

1.1. A korrupció definíciója

A Transparency International által is alkalmazott definíció szerint a korrupció nem más, mint felruházott (köz)hatalommal való visszaélés magánhaszon céljából (Lambsdorff, 2007). A bírók esetében a bíró döntési hatalma szolgál a visszaélés alapjaként. A jogi és társadalmi keretek meghatároznak egy ösztönzőrendszert, melynek feltárása közelebb vihet minket a bírói korrupció megértéséhez. Vito Tanzi (1998) amellet érvel, hogy a korrupciónak sok más formája van, azaz nem csak felruházott hatalommal való visszaélés lehet. A mi esetünkben azonban teljesen megfelel a hagyományos definíció.

2. Elméleti magyarázatok

2.1. Egy átlagos bírójellemzése

A jog közgazdasági elemzésének kiemelkedő alakja, Richard Posner „Judicial Behavior and Performance: An Economic Approach” című tanulmányában kísérletet tesz az átlagosnak vagy ideálisnak nevezhető bírójellemzésére (Posner, 2005). Ebben a részben az általa felvett gondolatokat összegzem, hogy később fel tudjam használni őket.

Alapfeltevése, hogy a bírók haszonmaximalizáló egyének. Ezt úgy érik el, hogy a hasznossági függvényükben található változók szerint optimalizálnak, azaz olyan értékeket keresnek számukra, amely végül a legmagasabb hasznossági szint eléréséhez segíti hozzá őket. Ezek a változók a következők: jövedelem, szabadidő, család, a munkával való elégedettség és az elismertség vagy hírnév. (Természetesen el lehet képzelni más tényezőket, amik megjelenhetnek itt). Ezek fényében összehasonlítja a bírók hasznossági függvényét az ügyvédekével; véleménye szerint várhatóan nagyobb súllyal szerepel a bírókéban a szabadidő és az elismertség, a jövedelem rovására. Azon tények alapján, miszerint a bírák bére stabilabb, de alacsonyabb, mint az ügyvédeké, feltételezi, hogy egy átlagos bírójockázatkerülőbb, mint egy ügyvéd (Posner, 2005).

Posner kihangsúlyozza, hogy egy bírój a közalkalmazotti szféra része (legalábbis a kontinentális típusú jogrendszerekben). A bírój, mint alkalmazott a munkáját adja el az államnak, amely megpróbálja mérni az általa nyújtott teljesítményt. A teljesítmény mérési problémái miatt azonban szükség van bizonyos döntési kritériumok megalkotására az állam által, melyeknek könnyen hozzáférhető információkn kell alapulniuk. Itt jön képbe a hírnév, amelynek kifogástalannak kell lennie egy bírój előmenetelének szempontjából. (Posner, 2005) Ez indokolja, hogy miért kap nagyobb súlyt a hasznossági függvényében az elismertség. (Érdemes belegondolni, hogy a bírój teljesítmény mérése milyen hatással van a bírój függetlenségére – alapvető fontosságú, hogy olyan kritériumokat határozzanak meg, amelyek nem korlátozzák a bírój szabad döntéshozatalát).

Szintén Posnerre hivatkozik Doron Teichmann és Eyal Zamir cikke (2013) amikor a bírój és a non-profit szervezetek vezetői közötti analógiát írják le. Egy non-profit szervezet vezetőjének független a jövedelme attól, hogy mekkora profitot realizál a szervezet. Hasonlóan, egy bírój bére sem teljesítménybér (a teljesítmény mérési problémái miatt sem) (Teichman & Zamir, 2013). Ez azt jelenti, hogy a bírój döntése várhatóan nem lesz hatással a fizetésére, így emiatt nem kell aggódnia, amikor a „helyestől” eltérő ítéletet hoz külső befolyásolás hatására.

2.2. Racionális döntési modell

A klasszikus közgazdasági elemzés egyik legismertebb típusa a költség-haszon elemzés, ami jól alkalmazható a mi esetünkben is, a következő módon: Minél nagyobb egy korrupciós cselekedet várható haszna, annál valószínűbb, hogy elő fog fordulni. Több tényező is befolyásolja ezt a valószínűséget. Stefan Voigt (2008) többek között a következő tényezőket határozza meg: bérezés, a jogi rendszer összetettsége, a határozatok kötelező közzététele, korrupció elleni szervek megléte. A továbbiakban ezen tényezők hatását is megpróbálom elemezni.

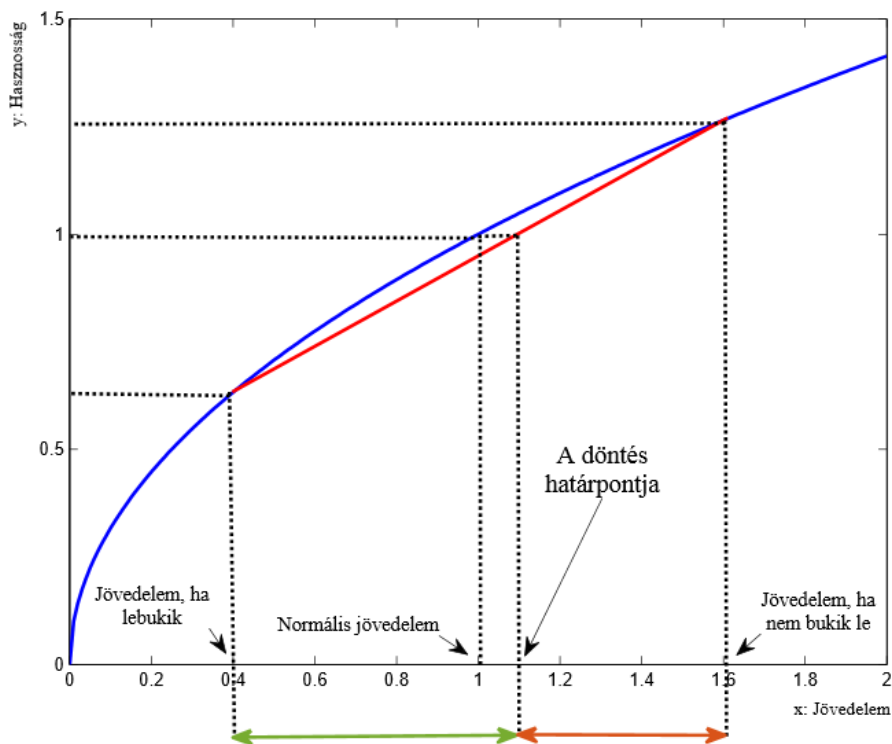
Az előző bekezdésben felvetett költség-haszon elemzést egy Neumann-Morgenstern hasznossági függvény bevezetésével matematikailag is formalizálhatjuk (Hirshleifer, Glazer, & Hirshleifer, 2009, pp. 402–408), amely egy várható hasznossági értéket határoz meg a különböző világállapotok bekövetkezési valószínűségének függvényében egy adott bíró számára. Az egyenletben p annak a valószínűségét jelöli, hogy titokban marad a korrupciós cselekedet, míg $(1-p)$ a lebukás valószínűségét jelöli. Az U_T a bíró által szerzett összjövedelem hasznossági értéke, amikor nem bukik le, míg az U_L a lebukás utáni jövedelemhez rendelt hasznossági érték. Ezek alapján a bíró várható hasznosságát, amelyet $E(U)$ -val jelölök, a következő egyenlet írja le:

$$E(U) = p * U_T + (1 - p) * U_L^1$$

Ezt a várható hasznosságot kell összehasonlítani a szabálykövető bírói szolgálattal elérhető jövedelemhez rendelt U_N hasznossággal². Szükséges felhasználnom Posner (2005) eredményét, amely szerint egy bíró várhatóan kockázatkerülő magatartást folytat. Ez ebben a környezetben azt jelenti, hogy a jövedelem határhaszna csökkenő számára (azaz még egy egységnyi jövedelem egyre kisebb megelégedettséggel fogja eltölteni; vagy másképp fogalmazva, egyre nagyobb és nagyobb többletjövedelemre van szüksége ugyanakkora „többlet-megelégedettség” eléréséhez). Az 1. ábra segítségével megpróbálom illusztrálni a korrupciós döntés mögötti racionális mechanizmust:

¹ Az indexekben szereplő betűk jelentése: T, mint „titokban marad a csalás” és L, mint „lebukik”.

² Az indexben szereplő N jelentése: „nem csal”.

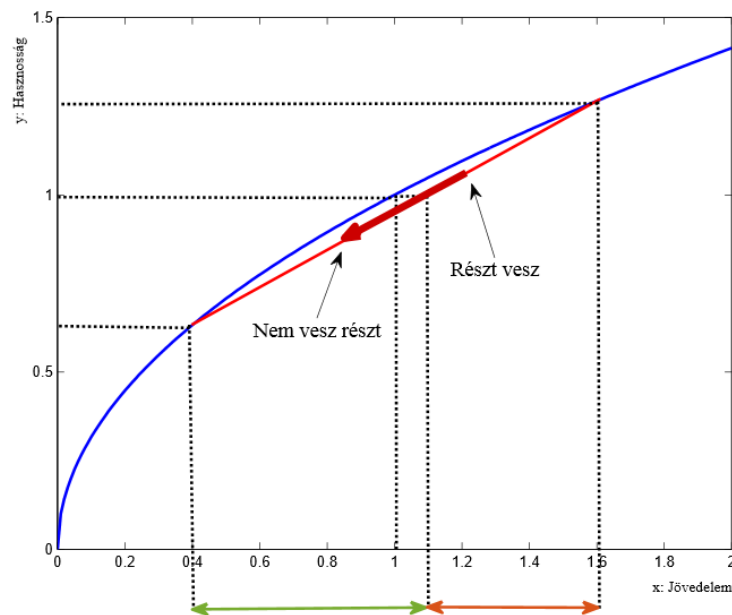
1. ábra: Mekkora várható jövedelem esetén lesz egy bíró korrump? (saját ábra, Matlab)

Az ábrát a következő módon lehet értelmezni: A vízszintes tengelyen a jövedelem szerepel a csalás nélkül megszerezhető jövedelem („normális jövedelem”) arányában, a függőleges tengelyen a hozzá rendelt hasznosság. A kék görbe a bíró hasznossági függvényét jelöli, aminek fontos tulajdonsága, hogy a jövedelem növekedésével csökken a meredeksége, azaz a jövedelem határhaszna csökkenő. A piros vonal a lebukás esetén elérhető jövedelmet köti össze azzal a jövedelemmel, amit a korrupciós cselekedet révén ér el. Ennek az egyenesnek a pontjai a lebukás valószínűsége által meghatározott *várható jövedelmek*. Minden lebukási valószínűséghez pontosan egy ilyen várható jövedelem tartozik, ennek a helyzetétől függ, hogy részt fog-e venni a korrupcióban. Csak akkor lesz hajlandó a bíró egy korrupciós ajánlatot elfogadni, ha az ahhoz tartozó várható jövedelem magasabb hasznossággal bír, mint a normális tevékenységhez tartozó. Ezt a jövedelmet a „döntés határpontja” jelöli az ábrán. Ennél magasabb várható jövedelem (narancssárga nyíl, inentől ezt elfogadási tartománynak hívom) esetén fog részt venni a korrupcióban, míg ha ezt alacsonyabbnak érzékeli, akkor el fogja utasítani azt (zöld nyíl, inentől ezt elutasítási tartománynak hívom). A normális jövedelem, és a határon található jövedelem közti különbséget kockázati prémiumnak is szokás nevezni.

Meg kell jegyezni, hogy amikor hasznosságról beszélek, akkor a hasznosságra ordinális skálán tekintek. Azaz csak annyit állítok, hogy a magasabb hasznossági érték jobb, mint az

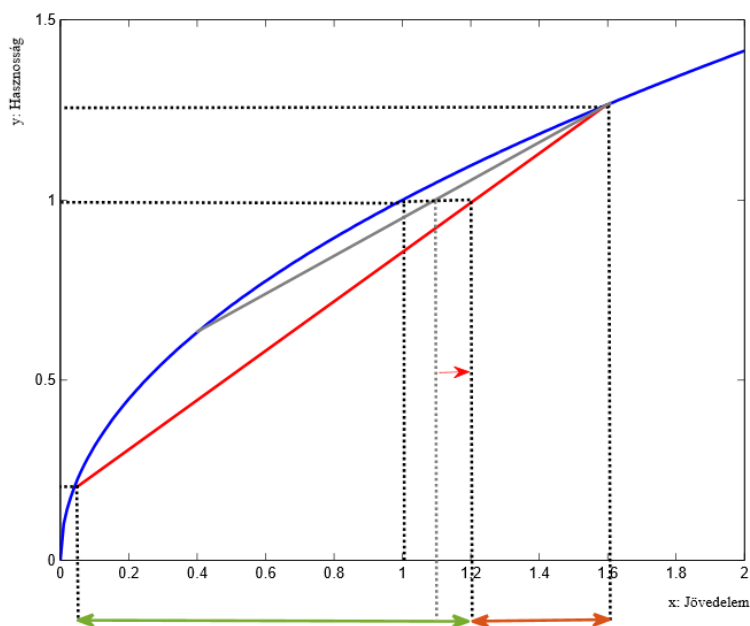
alacsonyabb, azaz a függvény egy preferenciarendezést határoz meg, de semmi többet. A számszerűen mérhető hasznosság feltételezésére nincs szükség a következtetések levonásához. A hasznossági függvény így csupán egy olyan konstrukció, amely elősegíti, hogy logikailag helyes következtetéseket vonjunk le. Miután ezt tisztáztam, a komparatív statika módszerét alkalmazom, amely egy, a bíró számára adottnak tekintett, azaz exogén változó megváltozásának hatását méri a többi változatlansága mellett. Megmutatom, hogy ezen egyszerű modell hogyan magyarázza a bíró döntését a korrupcióban való részvételről a már említett tényező változásának tükrében.

A lebukás valószínűségét (p) növelő tényező lehet többek között, ha átláthatóbbá válik a rendszer, vagy ha erősödik a felügyelet (2. ábra). Ha nő a p , akkor az ábrán piros színnel jelölt várható jövedelmek egyenesen lefelé történik elmozdulás, azaz a korrupcióban való részvétel ellen hatnak ezek az intézkedések. Lesznek olyan bírók, akik számára ez az elmozdulás pont a határpont alá viszi a várható jövedelmet (hiszen nem tételezhetjük fel, hogy minden bíró azonos preferenciákkal rendelkezik, de várhatóan hasonlóak), így ők többé nem lesznek hajlandók részt venni a korrupcióban.

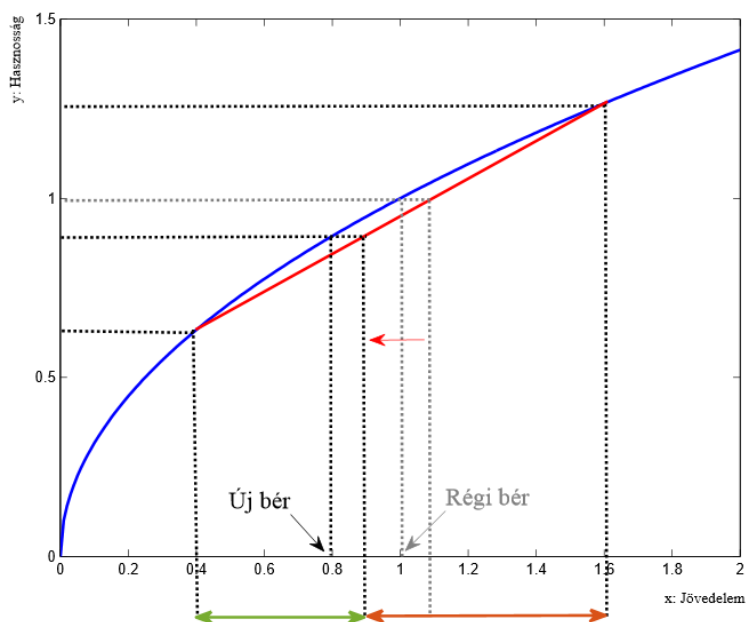
2. ábra: A lebukás valószínűségének növekedése (saját ábra)

A büntetési tételek emelkedésének elrettentő hatása is bemutatható, ez a 3. ábrán látható. Minden más változatlansága mellett csökkenni fog az elfogadási tartomány, az előző bekezdésben alkalmazott érvelés alapján pedig csökkenni fog a korrump bírók száma. Az elfogadási tartományban történt változás irányát a piros nyíl mutatja.

3. ábra: A büntetési tételek emelésének hatása (saját ábra)

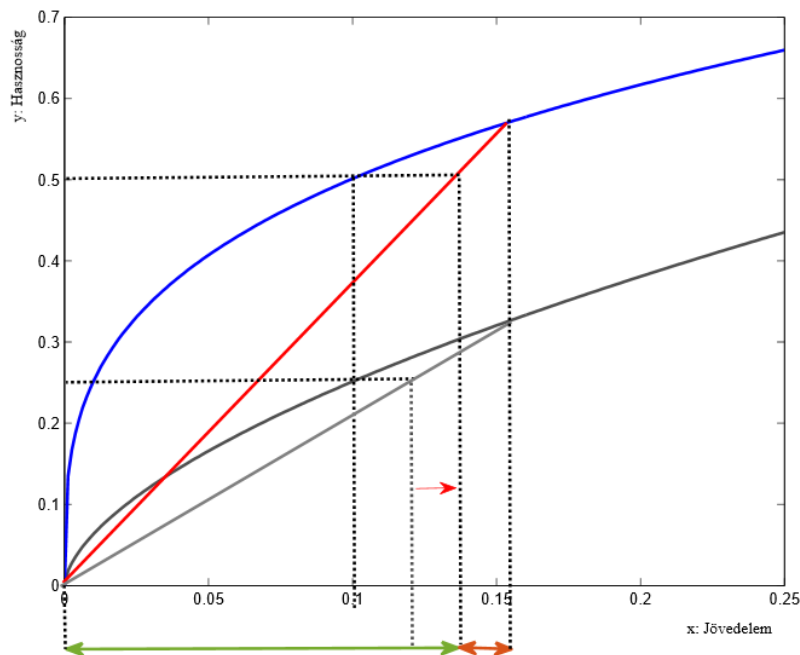
Miért magyarázza a bírók alacsonyabb bére a magasabb korrupciót ezen modell alapján? A 4. ábrán a kiindulópont, a munkabér alacsonyabbra cserélésével alacsonyabb lesz az a hasznossági szint, amit „meg kell ugrania” a várható jövedelemnek. Kijelenthetem, hogy a modell alapján a bérek csökkenése a korrupció növekedéséhez vezet.

4. ábra: A bér csökkenésének hatása (saját ábra)

Az utolsó, 5. ábra egy olyan helyzetet mutat be, amikor a bírónak csökken a kockázatvállalási hajlandósága, és ezért kevésbé hajlandó korrupciós ügyekbe keveredni. Posner (2005)

írása alapján feltételezhető, hogy egy bírónál a kockázatkerülés mértéke nagyobb, mint egy átlagemberé. Ez a mi modellünkben úgy jelenik meg, hogy „görbébb” lesz a hasznossági függvény, amely miatt az átlagemberhez képest kisebb az elfogadási tartomány. Akkor szemléletes az ábra, ha most a lebukás esetére nulla jövedelmet tételezek fel, hiszen így látszódik jól az eltolódás hatása.

5. ábra: Az erősebben kockázatkerülő magatartás hatása (saját ábra)

A bírók magasabb kockázatkerülését magyarázó tényező Posner (2005) alapján, hogy egy bíró számára fontosabb az elismertség, a társadalmi státusz, mint a jövedelem. Azaz az ideális bíró olyannyira kevésre értékeli a korrupció árán megszerezhető többlet jövedelmet, hogy nem lesz hajlandó részt venni benne, hiszen számára sokkal fontosabb dolgokat tesz kockára a korrupcióban való részvétel.

2.3. A megbízó-ügynök probléma alkalmazása

Az intézményi közgazdaságtanhoz tartozó megbízó-ügynök probléma bemutatását Nico Groenendijk (1997) cikke alapján írom meg. Az intézményeket úgy definiálja, mint „kölsönösen kényszerítő erejű játékszabályokat” Ezen játékszabályok korlátozzák az egyének döntési lehetőségeit. Ilyen szabálynak tekinthető a jogszabályoknak megfelelő, minden befolyástól mentes bírói döntéshozatal kötelezettsége. A fejezetben megjelenő képletek mind az említett cikkből származnak (Groenendijk, 1997, pp. 210–211).

A megbízó-ügynök probléma két szereplő, egy megbízó és egy ügynök közti érdekellentét alapul, úgy, hogy a megbízó nem rendelkezik minden információval az ügynök tevékenységével kapcsolatban.

A cikk írója a korrupciót a következőképpen definiálja: „bármilyen meg nem megengedett tranzakció az ügynök és egy harmadik fél között” (Groenendijk, 1997). Az én esetemben a megbízó az állam, az ügynök pedig a bíró. Harmadik felek azon személyek lehetnek, akikkel munkája során kapcsolatba kerül a bíró, ők a partnerek a korrupcióban.

Tegyük fel, hogy az ügynöknek két választási lehetősége van, x és y , és hogy ezek hozzájárulnak X vagy Y esemény bekövetkeztéhez. A megbízó csak a végkimeneteket érzékeli, a döntésről csak igen magas költségekkel szerezhet információkat, és a tökéletes informáltságot soha nem érheti el. Így a következő négy kimenetel lehetséges (Groenendijk, 1997):

(x ; X)	(x ; Y)
(y ; X)	(y ; Y)

1. táblázat: Az ügynök lehetséges választásai (kisbetűvel) és a megbízó által érzékelt események (nagybetűvel) kombinációi (saját készítés)

Tegyük fel, hogy a megbízónak az X kimenetel nyújt magasabb hasznosságot. További feltételezés, hogy a megbízó csak a végeredményeket, azaz a bekövetkezett eseményeket látja. Az érdekellentétet úgy lehet formalizálni, hogy eltérő változók alkotják a hasznossági függvényüket. (Groenendijk, 1997) Általánosan elegendő ennyit mondani a problémáról.

A mi esetünkre alkalmazva x az a választás, amikor nem vesz részt a megbízott (azaz a bíró) a korrupcióban, azaz a tőle elvárt módon hozza meg a döntését, és y az a választás, hogy korrump lesz, és ezáltal nem megfelelő ítéletet hoz. Az állam számára egyértelműen az a kívánatos kimenet, amikor azt érzékeli, hogy kevés a korrump bíró, azaz számára ez az X esemény. Ebben az esetben nehezen értelmezhető az a világhallapot, miszerint a bíró nem volt korrump, és mégis „kiderül”, hogy az volt, ezért feltételezem, hogy ha valaki nem korrump, akkor biztosan nem lesz elítélve korrupció gyanújával.

(nem korrump; nem derül ki)	(nem korrump; kiderül)
(korrump; nem derül ki)	(korrump; kiderült)

2. táblázat: Az előző ábra a bírói korrupció esetében (saját készítés)

Az állam problémája, hogy nem tudja biztosan eldönteni azokról, akik nem buknak le, hogy korruptak-e, vagy sem. Groenendijk három lehetséges követendő módszert vázol fel. Hathat az ösztönzőkre, úgy, hogy vonzóbbá teszi a korrupciótól való távolmaradást. (Groenendijk, 1997) Ezt többek között a felügyeleti rendszer szigorításával, feddhetetlen bírói működéshez

kötött béremelés bevezetésével és sok más módon érhető el. A cikk szerint a következő feltételeknek kell teljesülnie ahhoz, hogy hatékony legyen az ösztönzés a korrupciótól való távolmaradásra:³

$$U_A^{x+} > U_A^y$$

Azaz az x alternatívát kell vonzóbbá tennie, melyet az $x+$ jelöl, az y alternatívánál. Fordítva is teljesülhet, ezt a következő, az előzővel analóg kifejezés mutatja:

$$U_A^x < U_A^{y-}$$

A meggyőzés is lehetséges módszer a korrupció megelőzésére. Ez ebben a modellkeretben úgy értelmezhető, hogy a megbízó eléri, hogy az ügynök olyan változókat is „bevegyen” hasznossági függvényébe, melyek a megbízó számára is fontosak. A lenti kifejezésekben ilyen változó az a és b , melyek láthatóan a megbízó hasznossági függvényében is szerepelnek⁴. Ilyen meggyőző hatása lehet egy médiakampánynak, mely meggyőző hatással bírhat a korrupció káros hatásaival kapcsolatban.

$$U_P(a, b, c)$$

$$U_A(d, e, f) \rightarrow U'_A(a, b, e, f)$$

Groenendijk harmadik lehetőségként megemlíti az ügynök mozgásterét szűkítő rendelkezések bevezetését. (1997). Ez a bírók esetében alapvető tényező, hiszen erősen szabályozott területről van szó. Például a kiszabható börtönbüntetések terjedelmének megszabása ilyen rendelkezés. Erősen túlzó példával élve ez alapján nem tud egy bizonyítottan gyilkosságot elkövető embert szabadon engedni, így fel sem merül az erre irányuló korrupció lehetősége.

2.4. Játékelméleti kitekintés

A korrupcióhoz kapcsolódó felügyelet kérdéséhez nyújt jó tanácsot egy lehetséges játékelméleti megközelítés. Ezt csak kitekintés szerűen, röviden ismertetem.

Egy ismétlődő játékhoz hasonlíthatjuk a bírók és az őket felügyelő egyének közti kapcsolatot. Ezt a játékelmélet „tit for tat”, azaz szemret szemért stratégiával modellezi. Ez azt jósolja, hogy ha az előző időszakban valamelyik fél hajlandónak mutatkozott a korrupcióra, akkor legközelebb a másik is hajlamosabb lesz részt venni benne. Ez alapján a felügyelet hatékonysága úgy növelhető, hogy állandó forgásban tartjuk a felügyelőket. Azzal, hogy a felügyelőket váltogatjuk, csökkenteni lehet a korrupció mértékét, hiszen így nem függenek össze a különböző „játékok”.

³ Az egyenletben az U_A kifejezésekben az indexben lévő A az ügynökre utal (agent)

⁴ Az indexben szereplő P a megbízóra utal (principal)

2.5. Gazdaság-, és szociálpszichológiai magyarázatok

Az eddig tárgyalt közgazdasági megközelítés után egy rövid pszichológiai magyarázatra teszünk kísérletet. Ezek talán rá tudnak mutatni a közgazdasági elmélet és a valóság közti eltérések lehetséges okaira.

Az emberek fontos tulajdonsága, hogy kockázatos események esetén, mint például a korrupció, amelyet egyfajta szerencsejátéknak is tekinthetünk, nagyobbra becsülik az esemény kimenetelére való befolyásukat (V. Komlósi & Móricz, 2003). Ha a korrupció széles körben való elterjedtsége elhitheti velük, hogy nem bukhatnak le, alacsonyabbnak érzékelhetik a lebukás valószínűségét a valósághoz képest. Így öngerjesztő folyamattá válhat a korrupció.

Papanek Erzsébet az adócsalást pszichológiai nézőpontból bemutató könyvfejezetének (2003) tanulságai többé-kevésbé vonatkoznak a bírók korrupciójára is. A szöveg a társadalmi normák kérdésére is kitér, melyek ugyanúgy lehetnek egy döntés alapjai, mint a már említett racionális döntés. A szociológia eredménye, hogy a normákra úgy kell tekintenünk, mint a döntéseinket korlátozó tényezőkre. Ha a korrupció sérti a társadalmi normákat, akkor nem lesz annyira elterjedt, míg ha nincs ilyen módon elítélve a dolog, többen lesznek hajlandóak részt venni benne. A mai magyar társadalomban sok társadalmi norma nem található meg, amelyet anómiának szokás nevezni. Ezt a fogalmat Dürkheim vezette be, „a társadalmi normák meggyengülésének állapotának” (Papanek, 2003, p. 460) leírására. Ezt erősíti a magyar társadalom erősen individualista beidegződése is. (Papanek, 2003)

Egy korrump bíróban fel kell merülnie egyfajta kognitív disszonanciának, ezt a következőképpen lehet definiálni: „két, egymással összeegyeztethetetlen tudattartalom miatt fellépő feszültségállapot” (Papanek, 2003, p. 469). Erre a kognitív disszonanciára természetes emberi reakció a disszonanciacsökkentő viselkedés, melynek célja az önmagunkról alkotott pozitív kép fenntartása. Ezt például úgy lehet csökkenteni, hogy direkt alábecsüljük a disszonanciát okozó esemény kedvezőtlen következményeit, és felülbecsüljük a pozitívakat (Aronson, 2008). Például egy korrump bíró azon kezdhet el gondolkodni, hogy milyen szép autót tud venni a kenőpénzből, míg a lebukásra úgy tekint, hogy úgysem fog vele megtörténni. Szintén a kognitív disszonanciát csökkenteni kívánó cselekedet a „ha mások is ugyanezt csinálják, akkor én miért-ne tehetném” típusú érvelés, ez a felelősséget hárítja át a közösségre.

3. Empirikus eredmények

3.1. Elmélet vs. valóság

Az általam felvázolt racionális döntési modell jóslatait összevettem több kutatás eredményeivel. Először Stefan Voigt (2008) empirikus adatokon alapuló eredményeit vizsgálom meg. Ő azt találta, hogy a korrupció az igazságszolgáltatásban a következő intézkedésekkel csökkenthető: „a bírák és ügyészek javadalmazásának növelésével, az eljárási formalizmus csökkentésével, és a gyanúsítottakkal szembeni büntetőeljárás kezdeményezésére vonatkozó ügyészégi monopólium megszüntetése révén” (Voigt, 2008, p. 178). Ezek közül én a bírók javadalmazásának elméleti háttérét tudtam megadni, megegyező eredménnyel. Az ő eredményei alapján a határozatok közzétételének kötelezettsége és a korrupcióellenes bizottságok léte (ezek olyan tényezők, amelyek növelhetik a lebukás valószínűségét) nincs szignifikáns hatással a korrupció szintjére. Véleményem szerint ettől még nem szabad elvetnünk az ok-okozati összefüggés meglétét, a kérdés ennél sokkal komplexebb.

Vito Tanzi (1998) korrupciót körüljáró írásában szintén ismertet ide illő eredményeket. A közalkalmazottak, köztük a bírók bérezésével kapcsolatban kiemeli Assar Lindbeck 1998-as felmérésének egy eredményét. Véleménye szerint Svédországban azért tud alacsony szinten maradni a korrupció, mert jóval magasabb bérszintet ér el egy magas beosztású közalkalmazott, mint egy gyári munkás (Lindbeck, 1998).

3.2. Nemzeti Integritás Tanulmány

Az általam feldolgozott Transparency International publikáció a 2011-es Nemzeti Integritás Tanulmány. Azon pontokat emelem ki, amelyekről bármiféle következtetést tudok levonni az eddig ismertetett elméleti keretek alapján.

A Nemzeti Integritás Tanulmány (a továbbiakban NIT) ismerteti a bírók javadalmazásának törvényi szabályozását. „A bírói illetményalapot évenként a központi költségvetésről szóló törvény határozza meg úgy, hogy annak összege az előző évi összegnél nem lehet alacsonyabb” (Burai & Hack, 2011, p. 86). Probléma, hogy ez a szabályozás nem szűri ki az infláció hatását. A szabályozás alapján a bírók ösztönözve vannak a hatékony munkavégzésre, hiszen bérük csökkenthető fegyelmeként, és emelhető is (Burai & Hack, 2011).

A NIT megállapítása, hogy Magyarországon alacsonyabb béreket lehet kimutatni a bírák és az ügyészek esetében a jogászokhoz képest (Burai & Hack, 2011). Ez megegyezik Posner (2005) egyik eredményével. A tanulmány szerint azonban elég magasak a bérek ahhoz, hogy ne váljon tömegessé a bírói korrupció.

Kitér a tanulmány a bírók kötelező vagyonyilatkozatára is. Ez Groenendijk (1997) eredményeit figyelembe véve véleményem szerint olyan tényező, amely szűkíti a bírók mozgásterét, azzal, hogy bizonyos korrupciós tevékenységeket könnyebben detektálhatóvá tesz. Ilyen tényezők még a tanulmányban az összeférhetlenségi szabályok és az ítéletek kötelező bírói indoklása (Burai & Hack, 2011).

4. Összefoglalás

A beszámoló dolgozatomban kísérletet tettem a bírók korrupciójának elméleti magyarázatára. Fontosnak tartom, hogy megalapozott keretei legyenek bármilyen vizsgálatnak, így a bírói korrupciót is érdemes erős elméleti alapokra helyezni. Ezek után van mivel összevetni a valóságot, van miből következtetéseket levonni, amely kijelölheti a további kutatások irányát.

Megmutattam, hogy racionális mikroökonomiai döntést feltételezve a bírók a várható jövedelmük alapján döntenek. Ezen modellkereten belül a lebukás valószínűsége, a bér és a büntetési tételek nagysága mind negatív kapcsolatot mutatott a korrupció gyakoriságával. Az egyén szintjéről továbblépve az állam és a bírók kapcsolatát a megbízó-ügynök probléma és a játékelmélet eszközeivel írtam le. A megbízó-ügynök probléma keretein belül felvázoltam az állami ösztönzők és korlátozások hatását. A játékelméleti kitekintés keretében bemutattam, hogy miért csökkenti a felügyelők rotációja a bírói korrupciót. Végül pszichológiai nézőpontból vizsgáltam meg a problémát. Ezt azért tartottam szükségesnek, mert közelebb juthatunk segítségével a valóságban megvalósuló viselkedési mintákhoz. A kontrollhit, a kognitív disszonancia, és a társadalmi normák voltak az általam azonosított fő tényezők, amelyek a közgazdasági elméletek által jóslott viselkedéseket befolyásolhatják, mind egyéni, mind társadalmi szinten.

További vizsgálat tárgya lehet a korrupció mérési kérdéseivel foglalkozni, továbbá konkrét jogesetek elemzése is kívánatos lenne. Érdemes lenne a manapság igen népszerű közgazdasági irányzat, a viselkedési közgazdaságtan eszköztárával is megvizsgálni a kérdést, ám ennek irodalma a témában még nem elég részletes, így erre nem tettem kísérletet.

Irodalomjegyzék

- Aronson, E. (2008). *A társas lény*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Burai, P., & Hack, P. (Szerk.). (2011). *Korrupciós kockázatok Magyarországon 2011 - Nemzeti Integritás Tanulmány*. Budapest: Transparency International.
- Groenendijk, N. (1997). A principal-agent model of corruption. *Crime, Law and Social Change*, 27(3-4), 207–229.
- Hirshleifer, J., Glazer, A., & Hirshleifer, D. (2009). *Mikroökonómia: Árelmélet és alkalmazásai - döntések, piacok és információ*. Budapest: Osiris.
- Lambsdorff, J. (2007). *The institutional economics of corruption and reform: theory, evidence, and policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindbeck, A. (1998). *Swedish Lessons for Post-Socialist Countries* (Seminar Paper No. 640). Stockholm University, Institute for International Economic Studies. Letöltve: <http://econpapers.repec.org/paper/hhsiessp/0640.htm>
- Papanek, E. (2003). Az adócsalás gazdaságpszichológiai megközelítése. In G. Hunyadi & M. Székely (Szerk.), *Gazdaságpszichológia*. Budapest: Osiris.
- Posner, R. A. (2005). Judicial Behavior and Performance: An Economic Approach. *Florida State University Law Review*, 32, 1259–1279.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 559–594.
- Teichman, D., & Zamir, E. (2013). *Judicial Decisionmaking: A Behavioral Perspective* (SSRN Scholarly Paper No. ID 2366678). Rochester, NY: Social Science Research Network. Letöltve: <http://papers.ssrn.com/abstract=2366678>
- V. Komlósi, A., & Móricz, É. (2003). A szerencsejáték-jelenség gazdaságpszichológiai vetületben. In G. Hunyadi & M. Székely (Szerk.), *Gazdaságpszichológia*. Budapest: Osiris.

Voigt, S. (2008). Mitől válnak a bírók korrupttá? In P. Hack & B. Garai (Szerk.), *Az igazságszolgáltatási rendszerek átláthatósága*. Budapest: Transparency International.